

Jazira JANSAITOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
jansaitova@mail.ru

Pedagogika fanlari doktori Z.Norboshev taqrizi asosida

METHODS OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSTICS IN ELEMENTARY GRADES

Abstract

This article provides detailed information on the methods of conducting psychological diagnostics in elementary school. Also presented is the use of questionnaires, interviews and express methods, which are methods for in-depth study of the developmental characteristics of children..

Key words: psychological diagnostics, elementary school, students, diagnostic methods.

МЕТОДЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Абстракт

В данной статье представлена подробная информация о методах проведения психологической диагностики у учащихся начальной школы. Также представлено использование анкет, интервью и экспресс-методов, которые являются методами углубленного изучения особенностей развития детей.

Ключевые слова: психологическая диагностика, начальная школа, учащиеся, методы диагностики.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKA USULLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida psixologik diagnostika o'tkazish usullari haqida batafsil ma'lumot keltirilgan. Shuningdek, bolalarning rivojlanish xususiyatlarini chuqur o'rganish metodlari hisoblangan anketa, suhbat, ekspress-usullar kabilardan foydalanish keltirilgan.

Kalit so'zlar: psixologik diagnostika, boshlang'ich sinf, o'quvchilar, diagnostika usullari.

Kirish. O'quv jarayonida kichik yoshdagi o'quvchilarga samarali pedagogik ta'sir ko'rsatish uchun har bir bolaning individual xususiyatlarini bilish kerak [1-3]. Diagnostika usullari va ulardan foydalanish darsni har bir o'quvchining o'z imkoniyatlari darajasida qatnashadigan tarzda qurish imkonini beradi, bu esa o'z-o'zini hurmat qilish darajasini, o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi [4,5]. Boshlang'ich sinfda psixologning ishi kichik yoshdagi o'quvchilar, ularning ota-onalari va o'qituvchilari bilan diagnostika ishlarini olib borishdir. Psixologik diagnostika usullari majmuasi maktabga borishidan to'g'ri bo'lgan o'tishgacha bo'lgan rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Ushbu maqolada boshlang'ich maktab yoshdagi bolaning yangi xususiyatlarini shakllantirish jarayonini o'rganish hisoblanadi. Bu yosh davri yangi ijtimoiy muhitga o'tish bo'lib, u aqliy jarayonlarga, shaxslararo munosabatlarga va shuningdek, umuman bolaning shaxsiyatiga ta'sir qiladi. Bola ta'lim olish ko'nikmalariga ega bo'lganda, bolaning ta'lim olish qobiliyatini rivojlantirish jarayoni sodir bo'ladi, bu uning keyingi ta'lim muvaffaqiyatiga albatta katta ta'sir qiladi.

Boshlang'ich maktabdagi psixolog bolalarga yangi sharoitlarga moslashish jarayonida, uning faoliyati bolalarning etarli darajada rivojlanayotgan shaxsini shakllantirishga yordam beradi. Ushbu ishning maqsadi boshlang'ich sinfda psixologning asosiy diagnostika usullarini ko'rib chiqishdir.

Psixologik diagnostika – psixolog faoliyatining yo'nalishi

Psixologik diagnostika [6] – bu ta'limning butun davri davomida bolalarning rivojlanish xususiyatlarini, ya'ni potentsial imkoniyatlari, o'quv jarayonidagi moyilliklari, o'qishi va rivojlanishidagi buzilishlarning sabablarini aniqlash, ijtimoiy moslashuvchanligini chuqur o'rganishdir. Psixologik diagnostika – psixologning faoliyatidan biri bo'lib,

u quyidagi vazifalarni hal qiladi: birinchidan, o'quvchining psixologik portretini chizish; ikkinchidan, tengdoshlari va kattalar bilan o'qish va muloqot qilishda qiyinchiliklarga duch kelgan maktab o'quvchilariga yordam berish usullarini tanlash; uchinchidan, bolalarni ularning xususiyatlariga mos ravishda psixologik qo'llab-quvvatlash vositalari va shakllarini ishlab chiqish.

Diagnostika ishlarini tashkil etish shakllari quyidagilardan iborat: murakkab yoki frontal, chuqurlashtirilgan, operativ. Keng qamrovli psixologik-pedagogik tekshiruv – birlamchi diagnostika natijalari, bu o'lgan belgilarga nisbatan "farovon" va "noqulay" bolalarni ajratish imkonini beradi. Masalan, bo'lajak birinchi sinf o'quvchilarining maktabda o'qishga tayyorligini o'rganish, birinchi sinf o'quvchilarining maktabga moslashish dinamikasini tahlil qilish. Psixolog ushbu turdagi faoliyatni ish jadvaliga muvofiq reja bo'yicha olib borishi zarur.

Murakkab holatlarni aniqlashda psixologik chuqur ekspertiza qo'llaniladi va individual psixologik usullarga bo'lgan ehtiyojni o'z ichiga oladi. Bu ish o'qituvchilar va ota-onalarga bolaning muloqot hamda o'rganishdagi haqiqiy qiyinchiliklari bo'yicha maslahat berishni o'z ichiga oladi. Diagnostika tekshiruvi mumkin bo'lgan sabablar, aniqlangan/e'lon qilingan qiyinchiliklar to'g'risida dastlabki taxminlar bilan, tekshirish usullarini tanlashni asoslash bilan murakkabroq usullardan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Anketalar, suhbatlar, ekspress usullardan foydalanish orqali ma'lumotni zudlik bilan olish kerak bo'lsa, tezkor psixologik ekspertiza qo'llaniladi.

Psixodiagnostik ishning yo'nalishlari bolaning shaxsiyatini, kognitiv jarayonlarini, hissiy va irodaviy xususiyatlarini, sinf jamoasidagi shaxslararo munosabatlarni o'rganishni, shuningdek, diagnostika jarayonlari moslashtirilgan standart psixologik usullarni o'z ichiga oladi.

Bolalar maktabga kirganda, psixologik rivojlanishning individual darajasi sezilarli darajada o'zgaradi. Kichik yoshdagi talabalar axloqiy, intellektual, shaxslararo rivojlanishda farqlanadi. Ular bir xil harakatlarga, ko'rsatmalarga, vaziyatlarga turlicha munosabatda bo'lishadi. Sinov materialini tanlash bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Jismoniy yoshiga ko'ra maktabga borishga tayyor bo'lgan bolalar bor, ularning psixologik yoshi maktabgacha yoshdagi bolaning chegarasida bo'ladi. Agar bunday bolaga etarlicha qiyin bo'lgan, ammo unchalik qiziq bo'lmagan, ixtiyoriy e'tiborni, rivojlangan irodani, xotirani talab qiladigan test taklif qilinsa, u shaxsiy va psixologik qobiliyatlari etarli darajada emasligi sababli uni enga olmaydi. Xuddi shu vazifalar, agar ular o'yinqaroq va hayajonli tarzda taklif etilsa, uni yanada samarali bajaradi. Birinchi va ikkinchi sinf o'quvchilari bilan psixologik ishda ushbu omilni albatta hisobga olish kerak.

Boshlang'ich maktabda o'qishning uchinchi va to'rtinchi yilidagi bolalar bilan ishlashda, maktab o'quvchilarining kuchli motivatsiyasi, qiziqishi va ijobiy faol kayfiyati mavjud bo'lgandagina ular uchun mavjud testlar juda mos keladi.

Psixodiagnostikada qo'llaniladigan usullar

Kern-Jirasekning testi [7], ya'ni maktabga yetuklik testi ham individual, ham guruh imtihonlari uchun ishlatilishi mumkin, u standart bo'ladi, maxsus tashkil etilgan shartlarni talab qilmaydi va vaqt talab etadi. Unda uchta vazifani bajarish kerak bo'ladi: xotiradan erkak qiyofasini chizish, yozma harflarni chizish, nuqtalar guruhini chizish. Natijalarni baholash quyidagicha bo'ladi: 3-6 ball to'plagan bolalarning rivojlanishi yuqori baholanadi. 7-11 ball - o'rtacha, 12-15 ball - me'yordan past deyiladi. Bundan tashqari, test nozik vosita ko'nikmalarini rivojlantirish, umumiy ma'noda, intellektual rivojlanish, model bo'yicha ishlash qobiliyatini aniqlashga yordam beradi. Natijalar guruhlariga bo'linadi, tasnifga ko'ra, birinchi uchasi ijobiy hisoblanadi.

Ota-onalar va bolalar orasidagi munosabatlar diagnostikasi

Ota-onalar va bolalar orasidagi munosabatlar maktabdagi o'quvchilarning hatti-harakati va o'qishiga albatta ta'sir qiladi. Maktab psixologining vazifalaridan yana biri ota-onalar va bola munosabatlarini tahlil qilish hamda muammoli vaziyatlarda ularni normallashtirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqishdir.

"Ota-onalar so'rovi" material orqali kichik maktab o'quvchilarining intizomi va yomon rivojlanishi sabablarini tahlil qiladi. Anketa ota-onalar tomonidan to'ldiriladi va o'zini tutish, mehnatsevarlik, tarbiya, sezgirlik va uy vazifasi haqida ma'lumot olish imkonini beradi.

Tasvir (chizma-grafik) testlar

"Oilaviy rasm" metodikasi va uning modifikatsiyalari. Chizmani tahlil qilishda bir qator tafsilotlarga e'tibor berish kerak: topshiriqning ketma-ketligi, chizmaning syujeti, oila a'zolari qanday joylashganligi, oila a'zolari qanday guruhlanganligi, yaqinlik darajasi va ularning bir-biridan uzoqligi, ular orasida bolaning joylashuvi, bola oilani chiza boshlagani, kimda tugatgan, kimni tasvirlashni "unutgani", kimni "qo'shgan", kim baland va kim pastroq, kim kiyingan, kim chizilgan, kim tafsilotlarga, rang sxemasiga jalb qilingan va hokazo.

"Uy-daraxt odam". Bu test Buck va Hammer tomonidan ishlab chiqilgan [3]. Bu bolaning psixologik xususiyatlari haqida qo'shimcha ma'lumot beradi. Uning chizmasi bolaning "uy hayotiga", oilaga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Daraxt chizmasi bolaning o'sishi, rivojlanishi va atrof-muhit munosabatlari bilan bog'liq g'oyalarni ko'rsatadi.

"Chiroyli rasm". Ushbu uslub hissiy xususiyatlarni aniqlashga qaratilgan. Bola tomonidan ishlatiladigan

ranglarning tabiati uning hissiy holati haqida ko'p narsalarni aytishi mumkin. Sinovni yakunlash uchun Sizga qog'oz varag'i kerak (u bolaning oldiga gorizontal ravishda qo'yiladi), oddiy qalam va rangli qalamlar to'plami (kamida o'n ikkita, barcha asosiy ranglarni ko'rsatadigan). Rangli qalamlar flomasterlarga qaraganda yaxshiroq, chunki ular bosimni o'zgartirib, rang zichligini o'zgartirishga imkon beradi. Quyidagicha ko'rsatma beriladi: "Rangli qalamlar bilan xohlagan chiroyli rasmni chizing". Chizish paytida bolaning turli xil ranglardan foydalanish ketma-ketligi protokolda qayd etilishi kerak.

Kognitiv testlar

"Raqamlarni tanib olish" texnikasi idrok xususiyatlarini diagnostika qilish uchun mo'ljallangan. O'quvchiga 9 ta raqam tasvirlangan jadval beriladi va bu raqamlarni diqqat bilan ko'rib chiqish hamda 10 soniya davomida eslab qolish taklif etiladi. Shundan so'ng, mavzu ko'p sonli raqamlar bilan ikkinchi jadval ko'rsatiladi. Ular orasida birinchi jadvaldagi raqamlarni topishi kerak. Shunday ko'rsatma beriladi: "Endi men Sizga raqamlarning rasmlarini ko'rsataman. Iloji boricha ko'proq shakllarni eslab qolish uchun 10 soniya vaqtigiz bor".

Shult jadvali metodikasi diqqatning barqarorligi va ishlash dinamikasini aniqlash uchun mo'ljallangan. Tavsifi quyidagicha. O'quvchiga navbatma-navbat beshta jadval taklif etiladi, ularda 1 dan 25 gacha raqamlar tasodifiy joylashadi. O'quvchi raqamlarni o'sish tartibida topadi, ko'rsatadi va nomlaydi. Topshiriq besh xil jadval bilan takrorlanadi. Quyidagicha ko'rsatma beriladi: O'quvchi birinchi jadval bilan taqdim etiladi: "Ushbu jadvalda 1 dan 25 gacha raqamlar tartib bilan joylangan emas". Keyin jadval yopiladi va davom ettiriladi: "1 dan 25 gacha bo'lgan tartibda barcha raqamlarni ko'rsating va nomlang. Buni imkon qadar tez va xatosiz bajarishga harakat qiling". Jadval ochiladi va vazifa boshlanishi bilan bir vaqtning o'zida sekundomer yoqiladi.

"Piktogramma". Ushbu uslub turli xil aqliy jarayonlarning holati haqida ma'lumot olish imkonini beradi: fikrlash, semantik xotira, tasavvur, harakatlarni tashkil etish darajasi, bolaning shaxsiy hissiy xususiyatlari haqida. Quyidagi ko'rsatma beriladi: "Endi so'zlarni qanday yodlaganingizni tekshiramiz. Ularni eslab qolishingizni osonlashtirish uchun har bir so'z uchun oddiy rasm yarateng. U yaxshi bo'lishi shart emas. Faqat keyinroq u Sizga bu so'zni eslatishi kerak. Ko'p so'zlar bo'ladi, barcha rasmlar ushbu sahifaga mos kelishi kerak. Siz so'zlarni yoki harflarni yoza olmaysiz". Keyin yodlash uchun so'zlar yoki oddiy iboralar bolaga birma-bir o'qiladi. Har bir so'zdan (iboradan) keyin unga rasm chizish uchun etarli vaqt beriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining hissiy qobiliyati diagnostikasi

"Baxtli - qayg'uli." Bu metodika 6-7 yoshli bolalarning hayotning hissiy jihatdan muhim jihatlari haqidagi g'oyalarni og'zaki materiallarda o'rganish uchun mo'ljallangan. Uning tasnifi quyidagicha. Hikoya qanday tugashini o'ylab ko'ring. "Olimjon maktabdan qayg'u bilan keldi. Onasi undan so'radi: "Nega bunchalik xafasan?" Olimjon javob berdi: "Chunki bizning o'qituvchimiz ...". Olimjon keyin nima dedi? Bunday vaziyatlar maktabdan qaytgan quvnoq bola bilan, shuningdek, bog'chadan qaytgan quvnoq yoki g'amgin bola bilan ham o'tkazilishi mumkin.

Bolalarning javoblari to'rt turga bo'linadi. 1) "Belgi": quvnoq – chunki o'qituvchi besh qo'ydi, yaxshi baho qo'ydi; qayg'uli – chunki ikki oldi, yomon baho qo'ydi va hokazo. 2) "O'qituvchi bilan to'g'ridan-to'g'ri munosabat": maqtash, jazolash, ta'na qilish, sinfdan haydash, mehribonlik qilish, g'azablanish va hokazo. 3) "O'qituvchi - darslar": o'qituvchi kasal bo'lib qoldi, bugun keldi, boshqa maktabga ko'chib o'tdi. Bunga yaxshi (yomon) kayfiyatning sababi darslarning (sinflarning) mavjudligi yoki yo'qligi bo'lgan javoblar kiradi.

4) "Faoliyat mazmuni": topshiriqning qiyinligi (engilligi), o'yin-kulgining mavjudligi yoki yo'qligi, rejim momentlarini amalga oshirish va boshqalarni o'z ichiga olgan javoblar.

Shaxslararo munosabatlar diagnostikasi uchun psixologik testlar

"Kema kapitani" usuli [5] maktabgacha yoshdagi bolalar va kichik maktab o'quvchilarining tengdoshlar guruhidagi holatini tashxislash uchun mo'ljallangan. Shaxsiy suhbat davomida bolaga kema (yoki o'yinchoq qayiq) rasmi ko'rsatiladi va unga quyidagi savollar beriladi:

Agar Siz kema kapitani bo'lganingizda, uzoq safarga chiqqaningizda guruhdan qaysi birini yordamchi qilib olgan bo'lardingiz?

Mehmon sifatida kemaga kimlarni taklif qilgan bo'lardingiz?

Plyajda yana kim bor?

Siz bolaga tengdoshlariga bo'lgan munosabati haqida savollar berishingiz mumkin: u kim bilan do'st bo'lishni xohlaydi va u hech qachon do'st bo'lmaydi; kimni tug'ilgan kuniga taklif qilardi va kimni hech narsaga taklif qilmaydi; u kim bilan bir stolda o'tirishni xohlaydi va kim bilan o'tirishni xohlamaydi. Qoida tariqasida, bunday savollar bolalarda alohida qiyinchiliklarga olib kelmaydi. Ular ishonch bilan "bir uyda yashash" yoki "bir kemada suzib yurish"ni afzal ko'radigan tengdoshlarining 2-3 tasining ismini aytadilar. Bundan ham ishonchlirog'i, ular uzoqda bo'lishni afzal ko'rgan bolalarning ismlarini aytishadi. O'z tengdoshlari tomonidan chetlab o'tiladigan va rad etilgan bunday bolalar psixologning diqqat markazida va amaliy ishida bo'lishi kerak.

Xulosa va takliflar. Boshlang'ich maktab yoshi – bu boshlang'ich maktabning 1-4-sinflarida o'qiydigan 6-11 yoshli bolalar hisoblanadi. Yosh chegaralari va uning psixologik xususiyatlari ma'lum bir davr uchun qabul qilingan ta'lim tizimi, aqliy rivojlanish nazariyasi va psixologik yosh davriyligi bilan belgilanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasidan maktabga o'tish etuklik faoliyatining o'zgarishini anglatadi; bolalar asosiy aqliy neoplazmalar shakllanadigan kichik o'quvchining etuklik faoliyati sifatida o'yindan o'quv faoliyatiga o'tishadi.

Bola maktabga kirgan paytdan boshlab rivojlanishning yangi ijtimoiy holatiga tushadi, bunda o'qituvchi rivojlanishning markaziy bo'g'iniga aylanadi. Boshlang'ich maktab yoshida o'quv faoliyati etakchilik qiladi, shuning uchun o'quvchilar faoliyatining o'ziga xos shakli bo'lib, o'zini ta'lim sub'ekti sifatida o'zgartirishga qaratilgan. Boshlang'ich maktab yoshida fikrlash ustuvor vazifaga aylanadi, vizual-majoziy fikrlashdan og'zaki-mantiqiy fikrlashga o'tish sodir bo'ladi.

Maktab ta'limi shunday tuzilganki, unda asosan og'zaki-mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Agar ta'limning dastlabki ikki yilida bolalar ko'rgazmali namunalar bilan ko'p ishlasa, keyingi sinflarda bunday tadbirlarning hajmi kamayadi hamda ta'lim faoliyatida obrazli tafakkur tobora kamayib bormoqda.

Yuqorida aytilganlar bilan bog'liq holda shuni ta'kidlashni kerakki, psixologik diagnostika samarali o'quv jarayonini tashkil etish, shaxslararo munosabatlarni o'rnatish va umuman yosh o'quvchining shaxsiyatini rivojlantirish uchun zarur shartdir.

ADABIYOTLAR

1. Шмелев А.Г. и др. Основы психодиагностики. Ростов н/Д.: Феникс, 1996.- 155 с.
2. Богданова Т.Г., Корнилова Т.В. Диагностика познавательной сферы ребенка. - М., 1999.- 39 с.
3. Венгер Л.А., Психологическое консультирование и диагностика. Часть 1, — М.: Генезис, 2001. — 160 с.
4. Гаврилычева Г.Ф. Диагностики изучения личности младшего школьника // Начальная школа. - 1994. - N 1. - С. 16-18
5. Смирнова Е.О. Холмогорова В.М. Межличностные отношения дошкольников. Диагностика, проблемы, коррекция. М., Гуманитарный издательский центр. ВЛАДОС, 2005 – 158 с
6. Истратова О.Н. Справочник психолога начальной школы. Ростов н/Д: Феникс, 2006
7. Керн А., модификация Я.Йирасека. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. М.: НПО «Образование», 1996

REFERENCES

1. Bergmann J & Sams A. Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day, 2012. Режим доступа: <http://www.ascd.org/Publications/Books/Overview/Flip-Your-Classroom.aspx> [22.05.2017]
2. Bergmann J. How the Flipped Class was born. 2011 Режим доступа: <https://flippedclass.com/the-history-of-the-flipped-class/> [03/04/2017]
3. Chevalier J. Flipping it. Reserved Instruction in the Foreign language classroom.
4. Downey, J. Innovation management. Topic Gateway Series №38, 2007
5. Guidry K., Cubillos J., Pusecker K. The Connection Between Self-Regulated Learning and Student Success in a Hybrid Course. \ University of Delaware, 2013.
6. Hamdan N., McKnight P., McKnight K., Arfstrom K. A Review of Flipped Learning. \ Flipped Learning Network. 2013